

11.12.2025

Izrāde "Bastardi" – jaunības maksimālisma slavinājums uz pūstošās izglītības sistēmas fona

Aivars Madris, kultūras žurnālists

Ja nu kāds Latvijas kultūrtelpā patiesi neguļ uz veciem lauriem, tad tas ir [Matīss Kaža](#) – pašmāju cilvēks-orķestris, kura radošā darbība, šķiet, vienkārši nezina, kas ir pauze. Nesen pirmizrādīts viņa jaunākais sadarbības auglis ar Nacionālo teātri – liriski dramatiskais viencēliens "Bastardi", kura pamatā Kaža jau atkal – tāpat kā pagājušajā sezonā ar "Nacionālo kanālu" – izmantojis kādu pasaulē populāru kinodarbu, bet šoreiz, lai runātu par Latvijas jauniešu un izglītības sistēmas sāpīgākajiem saskares punktiem.

"Bastardu" veidošanai Matīss Kaža kopā ar izrādes līdzautoriem – dzejnieku Kārli Vērdiņu un aktieri Igoru Šelegovski – kā izrādes pirmavotu izvēlējies Pītera Vīra 1989. gada filmu "Mirušo dzejnieku biedrība", kas stāsta par elitāru zēnu internātskolu Amerikā pagājušā gadsimta 50. gados. Ikdienu šajā mācību iestādē ir pakļauta visnotaļ konservatīviem iekšējiem noteikumiem un izglītības uzstādījumiem, lai topošos jaunekļus izskolotu par priekšzīmīgiem un situētiem amerikāņu sabiedrības pārstāvjiem, tomēr jaunais angļu valodas un literatūras skolotājs tolaik slavas zenītā esošā Robina Viljamsa atveidojumā uzskata citādi – un māca saviem audzēkņiem dzīvot dzīvi pēc saviem ieskatiem un nebaidīties no savu patieso vēlmju piepildīšanas.

"Mirušo dzejnieku biedrība" negaidīti kļuva par kases grāvēju un izpelnījās vairākas "Oskara" nominācijas, taču vienīgo no tām ieguva scenārists Toms Šulmans, kurš filmas stāstu esot balstījis savā personīgajā pieredzē. Kritiķu domas par filmu gan dalījās, jo tā tika saukta par vietumis samākslotu un pārāk "sacukurotu", tomēr šodien tā joprojām bauda popularitāti kā viens no ikoniskākajiem 80. gadu pusaudžu pieaugšanas stāstiem un tā sauktajām labsajūtas filmām (respektīvi, filmām, kas raisa īpaši pozitīvas un pacilājošas emocijas). Audzēkņi, kurus aizrauj skolotāja sludinātās idejas, īpaši ļaujas dzejas tveršanas kārdinājumam kā ceļam uz atšķirīgu pasaules skatījumu un alternatīvu grūtsirdīgajai ikdienai, un to savā izrādē uzsver arī Matīss Kaža.

"Bastardu" saturiskais papildījums gan tiecas izplesties ārpus Holivudas produkcijas politkorektajiem rāmējumiem, un to raksturo ne tikai huligāniskums teātra valodā (tostarp pašu personāžu valodā), bet arī ambīcijas pateikt kādu skarbu un patiesu vārdu par mūsdienu Latvijas izglītības sistēmas liekulību un sabiedrības aizspriedumiem pret citādo mūsu vidū. Primāri tas, protams, ir paaudžu vērtību konflikts, kam bija būtiska loma arī Vīra filmā (tēvs, kas nespēj pieņemt dēla izvēli dzīvi saistīt ar mākslu, nevis biznesu), taču Kaža atmasko arī elitārās Rīgas ģimnāzijas vadības korumpētību (uzņemti tiek nevis labākie, bet tie, kuru vecāki ir dāsni ziedotāji) un pat atsaucas uz nesenajiem seksuālās vardarbības skandāliem Latvijas augstskolu vidē. Kritika tiek veltīta arī izglītības standartizācijai, kas, neraugoties uz kompetenču izglītības modeli, nepieļauj atkāpes un radošu pieeju. Tiesa, neviena no šīm tēmām izrādes gaitā netiek izvēsta plašāk, taču arī ieskicētā veidā atstāj visai nomācošu iespaidu.

Atšķirībā no vērienīgā lielās skatuves formātam pielāgotā "Nacionālā kanāla", kura hronometrāža krietni pārsniedza kino pirmavotu, bet Reiņa Dzudzilo daudzpakāpju scenogrāfija noteica gan dramaturģisko struktūru, gan metaforisko saturisko papildījumu, "Bastardi" ir daudz kompaktāka un piezemētāka teātra pieredze, ko Nacionālais teātris demonstrē Jaunajā zālē jeb tā dēvētajā "black box" telpā. Taču tas nekādā ziņā nepadara izrādes skatīšanos piezemētāku skatītājiem, gluži pretēji – šoreiz Kaža acīmredzami vadījies pēc principa "less is more", fokusējoties primāri uz aktieru sniegumu un stāsta psiholoģiskajiem aspektiem, veidojot daudz ciešāku un intīmāku mijiedarbību aktieru un publikas starpā. Tam kalpo arī Kristinas Rezvihas minimālistiskais skatuves iekārtojums, ko veido balti kubi, ar kuriem aktieri nepārtraukti mijiedarbojas izrādes laikā, un sekam baseinam līdzīgais spēles laukums – mācību klase, ko veiksmīgi papildina paša režisora izvēlētais muzikālais pavadījums un gaismas efekti, kas tiek izmantoti dinamiskas ainu montāžas efekta panākšanai.

Līdz ar to "Bastardi", pateicoties kamerstila formātam, ir koncentrētāki un emocionāli iedarbīgāki nekā to kinematogrāfiskais izejmateriāls. Uzmanības centrā ir četri 11. klases skolēni Niks, Toms, Knuts un Rihards, kuru lomās iejutušies Matīss Kučinskis, Emīls Ralfs Zagorskis, Rūdolfs Sprukulis un Uldis Siliņš, bet neordināri domājošo skolotāju Vītiņu atveido viens no izrādes līdzautoriem [Igoris Šelegovskis](#), kurš cita starpā pēdējo gadu laikā sevi pieteicis arī kā literāri un muzikāli ievirzītu. Ar asprātīgi piemeklētiem dzejas citātiem no dažādu laika periodu pašmāju klasiķu darbiem viņam izdodas piesaistīt jauniešu uzmanību un atklāt viņiem literatūras dzīvi transformējošo spēku – puīši atbrīvojas, sāk baudīt bohēmu, pulcējas uz dzejas lasījumiem kādā garāžā (tā ir skaista atsaucē uz to jauno latviešu dzejnieku kopienu, kas savulaik debitēja kopkrājumā "Kā pārvarēt niezi galvaskausā"), nebaidās paši sākt rakstīt dzeju un līdz ar to – sekot saviem sapņiem (ironiski, ka popdziesmu ar šo tekstu izrādes

sākmā citē Nika tēvs – skolas sponsors un prominents deputāts Ulda Anžes atveidojumā).

"Bastardu" MVP, bez šaubām, ir Matīss Kučinskis, kura Niks izrādē ir apveltīts ar vistraģiskāko iekšējo un ārējo konfliktu – tā ir cīņa par atbrīvošanos un taisnīgumu, kas izrādē izpaužas kā sadursme ar ietekmīgo, patriarhālo tēvu un Jura Lisnera korumpēto, konservatīvo skolas direktoru. Līdzīgs liktenis bija arī filmas Nikam, taču, ja Vīrs un Šulmans tikai ļāva nojaust par sava varoņa netradicionālo seksuālo orientāciju, tad Kaža par to runā atklāti – Nika sapnis ir kļūt par dragkvīnu, un par izrādes kulmināciju kļūst viņa satriecošā "drag" performance skatītāju priekšā. Nika loma ļauj Kučinskim pārliecinoši demonstrēt savu aktierspēju amplitūdu, izdzīvojot personāža iekšējās pasaules transformāciju no izlutināta pusaudzā līdz fatālas nolemtības pilnam romantiskajam cīnītājam, kura ideāli, protams, piedzīvo neizbēgamo sagrāvi dzīves nežēlīgās realitātes priekšā.

Kā jau piederīgi stāstam par jaunības tēmu, tajā neiztikt arī bez pirmās mīlestības – un arī šo motīvu "Bastardu" autori izcili pārcēlušī no oriģināla, ļaujot izpausties arī Rūdolfā Sprukuļa spēles dotībām, kurš meklē ceļu uz Santas Breikšas atveidotās skolasbiedrenes Dārtas sirdi. Tas atrisināts ar valdzinošu epizodi, kurā Knuts nolasa, iespējams, vienu no leģendārākajiem jaunāko laiku latviešu mīlas dzejoļiem – Arta Ostupa debijas krājumā publicēto ["Murgs 2", kas oriģinālā gan bija veltīts Ievai Finsterei](#), bet izrādē funkcionē kā Knuta atzīšanās mīlestībā Dārtai, un turpinājumā seko labākajās mēmā kino tradīcijās veidota aina, kurā emocijas tiek izteiktas ar šķiltavas liesmu, nonākot līdz abu mīlētāju pirmajam skūpstam.

Iespējams, Matīsa Kažas "jājamzirdziņš" ir tieši intīmākas, klātesošākas un tiešākas mazās formas radošās izpausmes – vai tas būtu teātris vai kino. Ja tā padomā, jau no pašiem karjeras pirmsākumiem teātris bijis teju visu viņa filmu centrā – "Vienu biļeti, lūdzu!" bija veltījums teātra skatīšanās pieredzei, bet "Kino un mēs" un "Ūdens garša" bezkaunīgi "zaga" no teātra estētikas, tāpēc Kažas pievēršanās "tīrajam teātrim" visdrīzāk bija tikai laika jautājums. "Bastardi" ir vēl viens apliecinājums, ka latviešu teātris no šāda multitāskīga vismaz pagaidām ir izrādījies ieguvējs.